

POLITIIKAN POIKKEUSTILA

Koronakriisi yhdisti suomalaiset

Koronavirusepidemialla on täysin poikkeuksellisia vaikutuksia suomalaisten suhtautumiseen politiikkaan. Suomalaisten voimakas kriittisyys puolueita ja poliitikkoja kohtaan on vaimentunut. Vastaavasti usko demokratian toimivuuteen sekä luottamus hallitukseen ja eduskuntaan ovat kasvaneet voimakkaasti.

Kyseessä on monessa muussakin maassa havaittu "lipun ympärille kokoontuminen" eli kansalaisten asettuminen päätöksentekijöiden tueksi keskellä koko yhteiskuntaa ravistelevaa kriisiä. On todennäköistä, että ilmiö on väliaikainen ja kriittisyys politiikkaa kohtaan palaa kriisin päättyessä tai muuttaessa muotoaan.

Vaikka luottamus politiikkaan on noussut paljon, eniten kansalaiset luottavat valtion kovaan ytimeen: poliisiin, presidenttiin, puolustusvoimiin sekä terveydenhuollon ja koulutuksen järjestelmiin. Myös suomalaisille tyypillinen nuiva asennoituminen virkamiehistöön on pehmentynyt. Heihin luotetaan selvästi aiempaa enemmän ja heidän antamaansa tietoa pidetään luotettavana.

- ◆ Kansalaisten suurinta luottamusta nauttivat poliisi (85 % luottaa), presidentti (84 %) ja terveydenhuoltojärjestelmä (81 %).
- ◆ Maamme hallitukseen luottaa 60 ja eduskuntaan 52 prosenttia suomalaisista. Luottamus hallitukseen on kasvanut 33 prosenttiyksikköä ja eduskuntaankin 17 prosenttiyksikköä.
- ◆ Yhdeksän kymmenestä (89 %) antaa hallituksen toimille koronakriisissä täyden tukensa.
- ◆ Yrittäjät (65 %) ovat ainoa yksityinen taho, johon kansalaiset luottavat vahvasti.
- ◆ Tiedotusvälineistä selvästi suurinta luottamusta nauttii Yleisradio YLE (72 %).

Koronakriisi on vaikuttanut suomalaisten asenteisiin politiikkaa ja sen toimijoita kohtaan ainutlaatuisella tavalla. EVAn Arvo- ja asennetutkimus tehtiin 26. maaliskuuta–3. huhtikuuta Sanna Marinin hallituksen johtamien rajoitustoimien ollessa tiukimmillaan.

Suomalaisten kriittisyys niin puolueita, poliittista eliittiä kuin virkamiehiä ja asiantuntijoitakin kohtaan on paljon tavanomaista vähäisempää. Vastaavasti luottamus politiikkaan ja sen toimijoihin on vahvistunut voimakkaasti. Myös kansalaisten käsitys suomalaisen demokratian toimivuudesta on kohentunut.

Kansalaisista 43 prosenttia on sitä mieltä, että demokratia toimii Suomessa niin hyvin, että puheet kansalaisten huonoista vaikutusmahdollisuuksista ovat vailla pohjaa (Kuvio 1). Toista mieltä on kolmannes (33 %).

Tyytyväisyyden suuntaan kallistuva tulos on tulosten aikasarjassa täysin poikkeuksellinen. Yli 30 vuoden mittaushistoriassa demokratian toimivuutta hyvänä pitävien osuus on pysytellyt alhaisena (keskimäärin 22 prosentissa), ja enemmistö on koko ajan torjunut valoisan kuvan demokratian toimivuudesta

Nyt havaittu muutos ei mahdu tavanomaisen asennevaihtelun piiriin. Se kertoo kansan poikke-

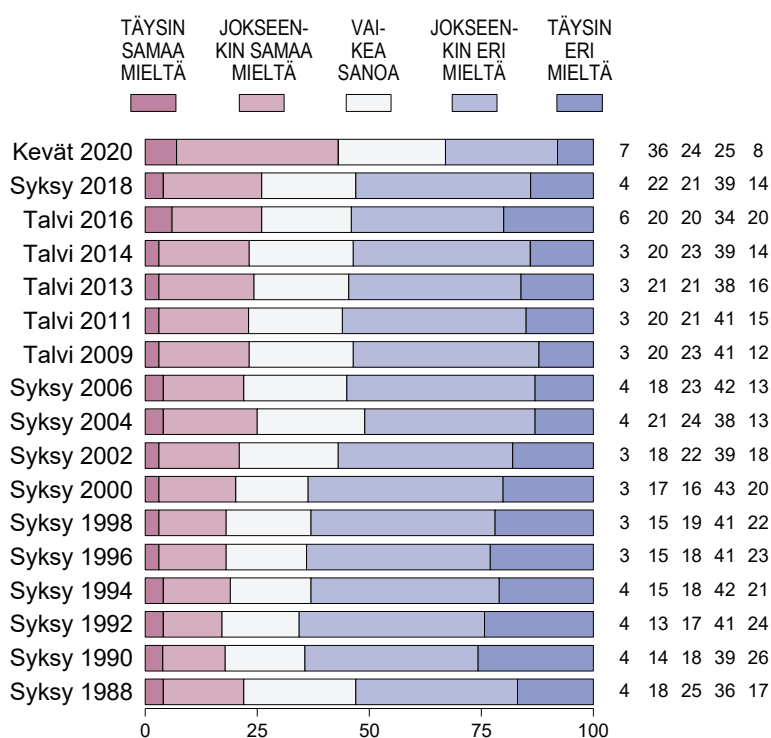
uksellisesta yksituumaisuudesta koronaviruksen aiheuttaman yhteisen uhan torjumiseksi. Kyse on niin sanotusta rally 'round the flag -ilmiöstä (lipun ympärille kokoontuminen), jonka amerikkalainen valtiotieteilijä John Mueller havaitsi tutkimuksessaan 1970-luvulla.¹ Hänen mukaansa Yhdysvaltain presidenttien suosio on aina kasvanut kriiseissä. Ilmiöstä on nyt havaittu merkkejä eri maissa koronakriisin yhteydessä.²

Samasta asiasta kielii puolueita kohtaan osoitetun voimakkaan kritiikin laantuminen. Enää noin joka toinen (51 %) ajattelee, että puolueet ovat ajautuneet yhä kauemmas tavallisen ihmisen ongelmista (Kuvio 2). Teesin torjuu 28 prosenttia suomalaista. Vaikka tulos ei vaikuta erityisen puolueomyönteiseltä, se on suomalaisten tavanomaisiin käsityksiin suhteutettuna kuin eri planeetalta.

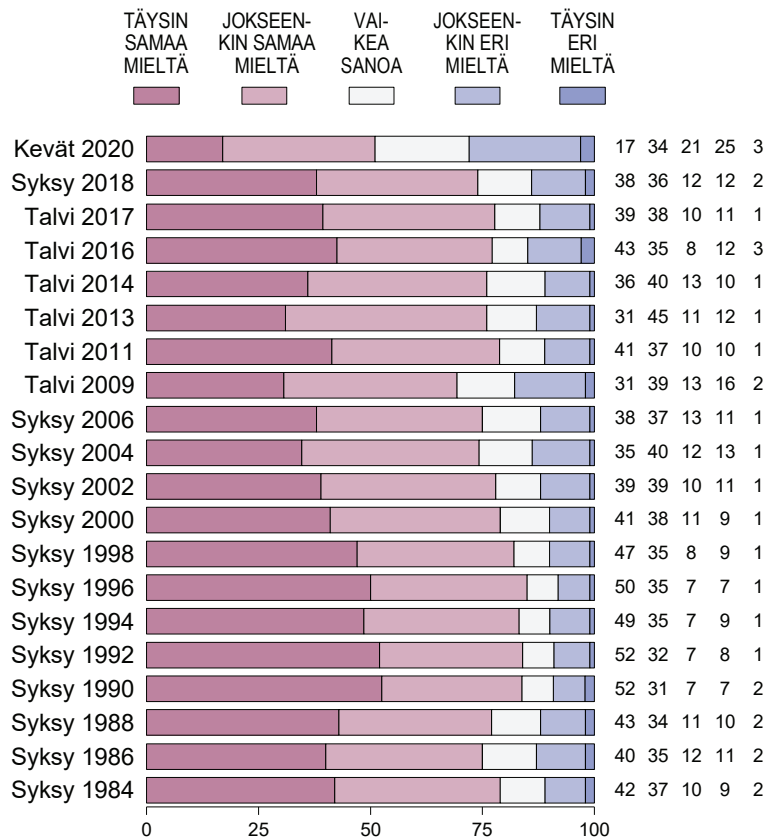
Puolueita kritisoivien rivit ovat harventuneet yli kahdellakymmenellä prosenttiyksiköllä, ja lisäksi vähennys on tapahtunut lähes kokonaan ”täysin samaa mieltä” -vastausten osuudessa. Kriittisyys on vähentynyt rutkasti kaikissa väestöryhmissä, mutta muutos on suurin nykyisiä viittä hallituspuoluetta äänestävien parissa (kaikkien vastausten

Muutos kertoo kokoontumisesta lipun ympärille.

KUVIO 1. ”Demokratia toimii Suomessa niin hyvin, että puheet kansalaisten huonoista vaikutusmahdollisuuksista ovat vailla pohjaa” (%)

KUVIO 2. ”Puolueet ovat ajautuneet yhä kauemmas tavallisen ihmisen ongelmista” (%)

väestöryhmittäiset erittelyt löytyvät EVAn Arvoja asennetutkimusten tietokanta Arvopankista, www.eva.fi/arvopankki).

Voimakas kritiikki puolueita, poliitikkoja ja edustuksellisen demokratian toimivuutta kohtaan on ollut suomalaisten asenteellinen vakio. Se on toisinaan antanut aihetta huoleen, että suomalaiset ovat kääntämässä selkäänsä politiikalle.³ Toisaalta tyytymättömyys politiikkaan ei ole Suomessa kanavoitunut merkittävässä määrin ulko-parlamentaariseksi toiminnaksi. Myös äänestysaktiivisuus eduskuntavaaleissa on palautunut yli 70 prosentin tasolle kaksissa viime vaaleissa.⁴ Poliitiikan elinvoimaisuutta todistaa, että politiikka on alkanut kiinnostaa suomalaisia vuosi vuodelta yhä enemmän (ks. s. 4).

Lisäksi kyse ei ole vain kriittisyyden ja kyseenalaistamisen vaimenemisesta. Myös luottamus politiikan toimijoihin on pompannut nopeasti paljon aiempaa korkeammalle tasolle (ks. laatikko sivuilla 8–10). Poliitiikan tekijöillä näyttäisi toistaiseksi olevan vahva valtakirja toimia. Tilanne voi kuitenkin muuttua nopeasti koronaviruksen edetessä.

Politiikka konkretisoitui

Yksi selitys politiikka-asenteiden äkkimuutokselle on harjoitetun politiikan poikkeuksellisuus. Hallituksen tiukat toimet viruksen leviämisen ja sen aiheuttamien vahinkojen rajoittamiseksi ovat tehneet politiikan konkreettiseksi. Jos normaalisti poliittiset päätökset vaikuttavat hitaasti ja harvojen arkielämään, nyt päätösten vaikutukset ovat olleet välittömiä ja selvästi havaittavia. Päätösten tavoitteet ovat myös olleet selkeitä ja ainakin tähän asti pitkälti riidattomia.

Yksikään näistä kolmesta piirteestä, konkreettisuus, nopeus ja riidattomuus eivät ole olleet ominaisia viime vuosien suomalaiselle politiikalle, jota ovat leimanneet ilmiöpohjaisuus, asemasota uudistushankkeista ja identiteettipoliitiikan nousu.⁵ Nyt politiikan peruspeliin on vihelletty erätauko. Päällä on kriisi, jonka hoitamiseksi on toimittava tässä ja nyt.

Kansa suhtautuukin lähes varauksettoman myönteisesti hallituksen toimiin koronaviruksen aikana, vaikka ne ovat olleet poikkeuksellisen järeitä. Yhdeksän kymmenestä (89 %) antaa niille täyden tukensa (Kuvio 3a). Hallituksen toimia kritisoivien osuus on marginaalisen pieni (6 %).

Vähäistä suurempaa halua kritisoida hallituksen toimia ei ilmene missään väestöryhmässä, vaikka ratkaisut on tehty suuren epävarmuuden vallitessa ja niiden vaikutukset suomalaisten toimeentuloon arvioidaan suuriksi.⁶

Kansalaiset torjuvat ajatuksen, että hallitus olisi ylireagoinut julkisen keskustelun paineessa. Vain 20 prosenttia yhtyy ajatukseen siitä, että koronavirusepidemian ympärillä käyty keskustelu on saanut hysterian piirteitä ja se on ajanut päättäjät ylimitotettuihin toimin (Kuvio 3b). Selvä enemmistö (62 %) torjuu väitteen.

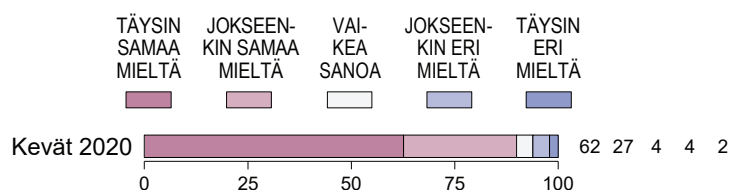
Politiikan kiinnostavuus huipussaan

Vaikka korona on äkisti muuttanutkin asenteita, se ei selitä kokonaan suomalaisten suopeampaa suhtautumista politiikkaan. Kansalaisten kiinnostus politiikkaa kohtaan on ollut nousussa jo pidempään.

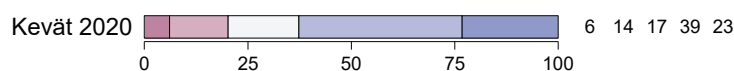
Kaksi kolmasosaa (65 %) ilmoittaa olevansa kiinnostuneita politiikasta ja seuraavansa sitä aktiivisesti (Kuvio 4). Poliitiikkaan enemmän tai vähemmän välinpitämättömästi suhtautuvien osuus jää neljännekseen (26 %). Aivan viime vuosien muu-

KUVIO 3. Suhtautuminen hallituksen toimiin koronavirusepidemiassa

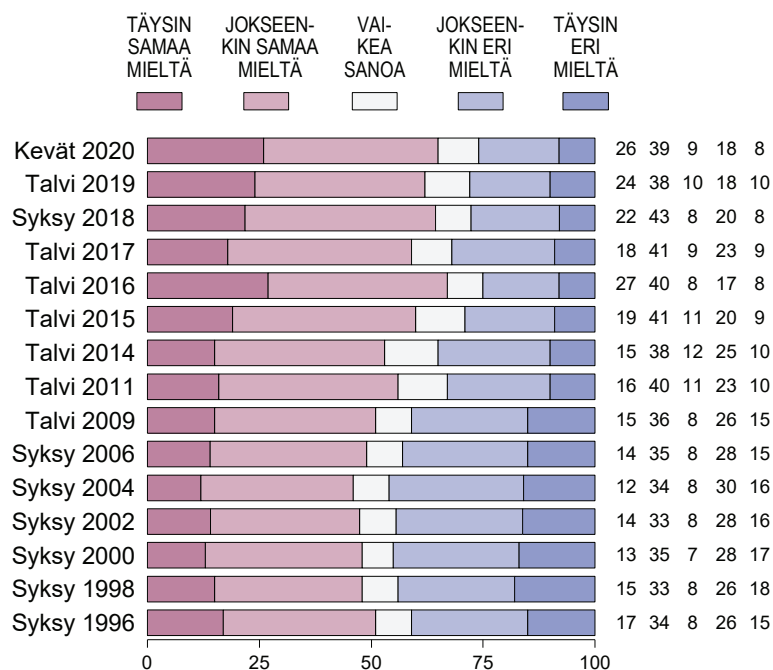
3a "Vaikka hallituksen toimet koronavirusepidemian torjumiseksi ovat poikkeuksellisen järeitä, annan niille täyden tukeni" (%)

3b "Koronavirusepidemian ympärillä käyty keskustelu on saanut hysterian piirteitä, ja se on ajanut päättäjät ylimitotettuihin toimiin" (%)

KUVIO 4. "Olen kiinnostunut politiikasta ja seuraan sitä aktiivisesti" (%)

tokset ovat jääneet vähäisiksi, mutta pidemmällä aikavälillä kiinnostus politiikkaa kohtaan on kasvanut selvästi.

Politiikan kiinnostavuus kasvoi vuosi vuodelta finanssikriisin jälkeisenä aikana ja perussuomalaisten aloitettua nousunsa kohti vuoden 2011 jyt-kyvaaleja. Populismien⁷ ohella kiinnostusta politiikkaan ovat ruokkineet muun muassa ilmastopoliitiikka⁸, kilpailukykykriisi⁹, pakolaiskriisi¹⁰, identiteettiin ja yksilöiden vapauksiin liittyvät asiat¹¹ sekä ideologisen jännitteen vahvistuminen politiikassa¹². EVAn Arvo- ja asennetutkimuksissa on viime vuosina pureuduttu asenneilmaston perus-olotuvuuksien lisäksi kaikkiin näihin asioihin.

Virtaa politiikkaan ovat tuoneet myös presidentti-instituution näkyvä vahvistuminen¹³, perusoikeuksien ja -lain korostuminen politiikassa¹⁴ sekä politiikan uudet työkalut kansalaisille: vaalikoneet sekä väittelyn säilän jokaisen taskuun tuonut sosiaalinen media.

Kaiken tämän seurauksena suomalainen politiikka on muuttunut paljon 2000-luvun mittaan. Suhtautumisessa puolueisiin tämä on näkynyt kansalaisten henkilökohtaisen puoluesuhteen muutoksena. Vaikka yleinen kriittisyys puolueita

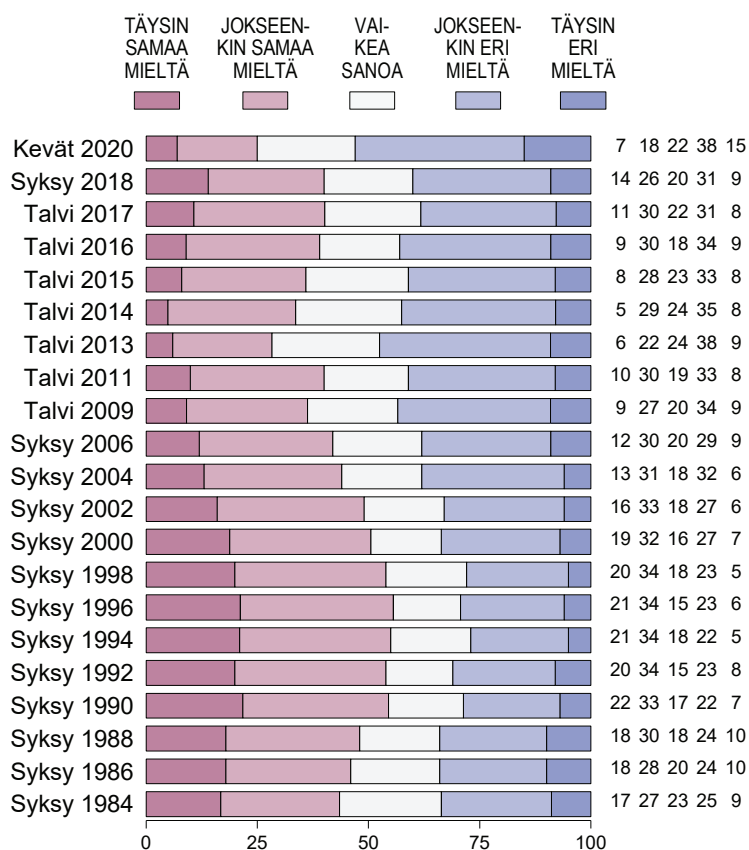
kohtaan on säilynyt kohtalaisen korkeana (ks. Kuvio 2 edellä), aiempaa suuremmalla osalla suomalaisista on ollut itselle sopivan puolueen haku päällä. Ilmiö näkyy asiaa mittaavan väittämän aikasarjan kehityskaarina vuosituhannen vaihteen jälkeen (Kuvio 5).

Nyt paljon aiempaa useampi näyttäisi löytävän jostain puolueesta itselleen sopivan toimijan. Neljännes (25 %) on sitä mieltä, ettei mikään puolue aja juuri hänelle tärkeitä asioita, mutta enemmistö (53 %) torjuu väittämän. Tämä tapahtuu ensimmäistä kertaa EVAn Arvo- ja asennetutkimusten 36 vuoden historiassa.

Lukemissa nähdään normaalia selvästi suurempi asennesiirtymä. Asenteet eivät kuitenkaan ole ennennäkemättömiä, sillä ne ovat melko lähellä vuoden 2013 lukemia.

Todennäköisin selitys muutokselle on korona-kriisin yhtenäisyyttä korostava vaikutus. Kaikki puolueet ajavat juuri nyt yhteistä asiaa. Korona-kriisin edetessä ja siirryttäessä kriisin jälkien siivoukseen, alkavat puolueiden käsitykset politiikan oikeasta linjasta eriytyä. Tällöin myös kansalaisten nyt verraten harmoniset käsitykset omasta puolueesta saattavat saada säröjä.

KUVIO 5. ”Mikään puolue ei aja juuri minulle tärkeitä asioita” (%)

Toisaalta oman puolueen löytymistä on saattanut tukea myös se, että Sanna Marinin hallitus on vasta alkutaipaleellaan. Hallitus on ideologisesti melko yhtenäinen. Sekä hallituspuolueiden että oppositiopuolueiden kannattajien on siten mahdollista tukeutua itselle ideologisesti sopivimpaan vaihtoehtoon. Lisäksi vaalikausi on yhä vaiheessa, jossa ristiriitoja ei ole ehtinyt kehittyä eikä vaalilupauksista ole vielä luistettu.

Kritiikki eliittiä kohtaan vaimentuu

Demokratian toimivuuden ja puolueiden lisäksi koronakriisin eheyttävä vaikutus ulottuu myös poliitikoihin, jotka nähdään tavanomaista myönteisemmässä valossa. 42 prosenttia ajattelee, että politiikan moraalialia moititaan maassamme suotta, sillä valtaosa poliitikoistamme on rehellisiä ja tunnollisia ihmisiä (Kuvio 6a). Toista mieltä on noin kolmannes (32 %).

Vastausjakauma on poliitikoille ennennäkemättömän suopea, vaikka enemmistö ei poliitikoiden rehellisyyttä nytkään ylistä. Viimeisen neljännes-

vuosisadan ajan nimittäin suomalaisten enemmistö on yhtä mittauskertaa lukuun ottamatta tuominut poliitikot huonosta moraalista.

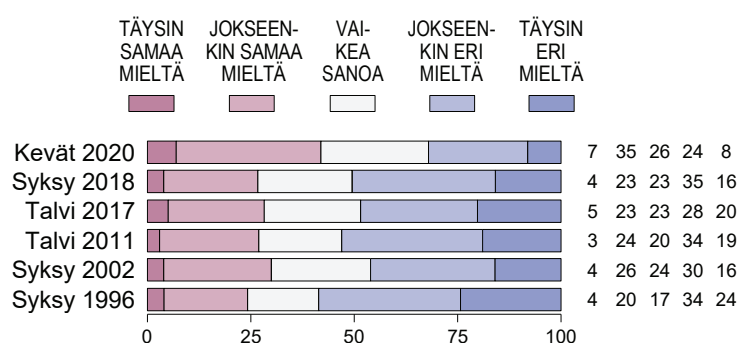
Tulos on samansuuntainen tiedusteltaessa, voiko poliitikkojen puheisiin luottaa. Lähes joka toinen (48 %) arvioi, että poliitikkojen kansalaisille antama tieto on luotettavaa (Kuvio 6b). Eri mieltä on reilu neljännes (27 %). Kurkistus vuosikymmenten taakse paljastaa valtavan, lähes 40 prosenttiyksikön suhtautumiseron. Mittausajankohtien välillä on tosin hyvin pitkä aikaväli.

Kansan suhtautuminen on paljon kriittisempää, kun katsantokantaa lavennetaan poliitikoista yhteiskunnan eliittiin yleensä. Enemmistö (54 %) on sitä mieltä, että yhteiskuntamme eliitti ajaa vain omia etujaan, eikä välitä tavallisten suomalaisten elinolosuhteista (Kuvio 6c). Toista mieltä on reilu neljännes (27 %).

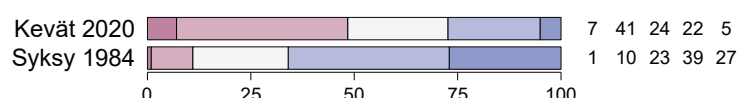
Toisaalta myös eliittiin suunnattu kritiikki on edelliseen mittauskertaan nähden vaimentunut yli 15 prosenttiyksikköä. Väestöryhmien väliset mielipide-erot jäävät suurehkoiksi. Kritiikki on melko laajaa kaikissa ryhmissä, mutta se on sel-

KUVIO 6. Suhtautuminen poliitikkoihin

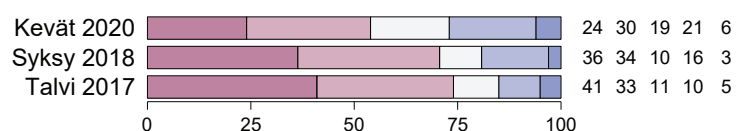
6a ”Politiikan moraalialia moititaan maassamme suotta, sillä valtaosa poliitikoistamme on rehellisiä ja tunnollisia ihmisiä” (%)

6b ”Poliitikkojen kansalaisille antama tieto on luotettavaa” (%)

6c ”Yhteiskuntamme eliitti ajaa vain omia etujaan eikä välitä tavallisten suomalaisten elinolosuhteista” (%)

västi muita suurempi vähemmän koulutettujen ja heikommassa sosioekonomisessa asemassa olevien ryhmissä. Kaikkein laajinta se on perussuomalaisten äänestäjien parissa (75 % samaa mieltä).

Vahvan johtajan kaipuu ei kasva

Koronakriisi on saanut aikaan asennemuutoksen politiikalle voimakkaasti myönteiseen suuntaan.

Kyseessä on todennäköisesti kansallisen yhtenäisyyden hengen voimakas leimahdus, jonka hehkun himmetessä politiikan arvostus saattaa jälleen muuttua. EVAn arvo- ja asennetutkimuksen vuosikymmenten varrelta keräämät vertailutiedot kertovat politiikkaa koskevien asenteiden taipumuksesta palata kriisien jälkeen nopeastikin lähelle pitkän aikavälin perusuriaan.

Kansalaisten terveyttä ensisijaisesti uhkaavana kriisinä alkanut koronavirus näyttää kuitenkin poikkeustapaukselta. Aiemmissa syvissä kriiseissä, kuten 1990-luvun alun lamassa, finanssikriiseissä 2009 tai kilpailukyvyn ympärille 2015 kehkey-

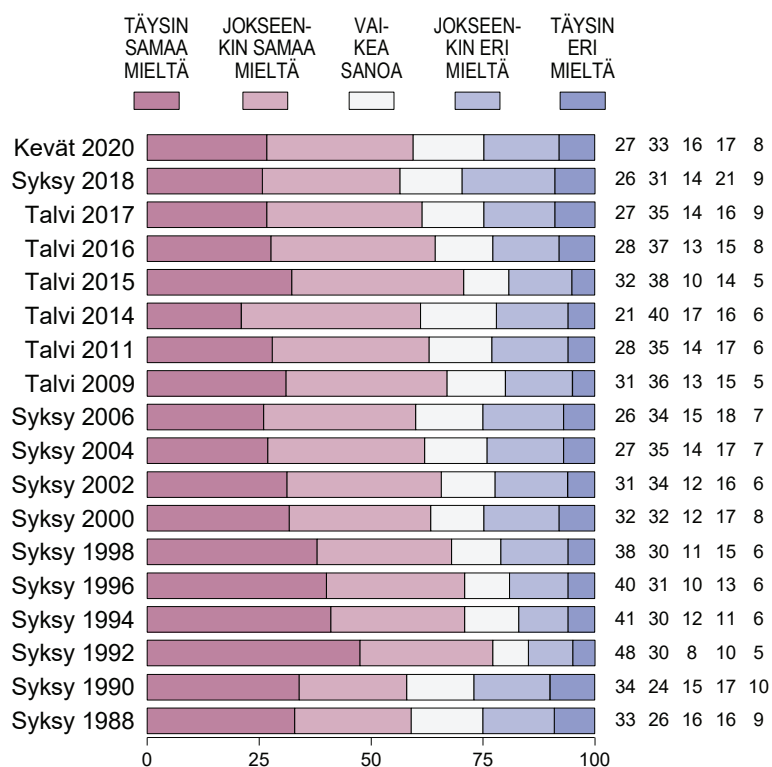
tyneessä kriisissä kyse oli ensisijaisesti talouden ongelmista.

Yksi suomalaisten vakioreaktio kriiseissä on ollut vahvan johtajan kaipuun lisääntyminen. Koronakriisissä ilmiö jää kuitenkin tussahdukseksi. 60 prosenttia ajattelee maamme kaipaavan vahvoja johtajia, jotka kykenevät palauttamaan yhteiskuntaamme kurin ja järjestyksen sekä oikeiden arvojen kunnioituksen (Kuvio 7). Väittämän torjua neljäsosa (25 %).¹⁵

Vahvan johtajan kaipuu on kasvanut muutamalla prosenttiyksiköllä parin vuoden takaisesta, mutta muutos jää vähäiseksi verrattuna vuosina 1992, 2009 ja 2015 havaittuihin. Osa johtajuuden kaipuusta vaikuttaisikin nyt ohjautuvan koko demokraattiselle päätöksentekojärjestelmälle sekä valtiolle, jonka järjestelmiin luotetaan vahvasti (ks. laatikko seuraavalla aukeamalla).

Merkillepantavaa on myös, että kansalaisten luottamus tasavallan presidenttiin on katonrajassa. Presidenttiin luottaa viisi kuudesta (84 %, ks. laatikko luottamuksesta). On siis mahdollista, että suomalaisten mielestä maallamme on jo vahva arvojohtaja.

KUVIO 7. "Maamme kaipaa vahvoja johtajia, jotka kykenevät palauttamaan yhteiskuntaamme kurin ja järjestyksen sekä oikeiden arvojen kunnioituksen" (%)

KORONAKRIISI PALAUTTI LUOTTAMUKSEN POLITIIKKAAN

Suomalaiset luottavat edelleen eniten poliisiin ja tasavallan presidenttiin. Suurin muutos kansalaisten luottamuksessa koskee kuitenkin eduskuntaa ja hallitusta.

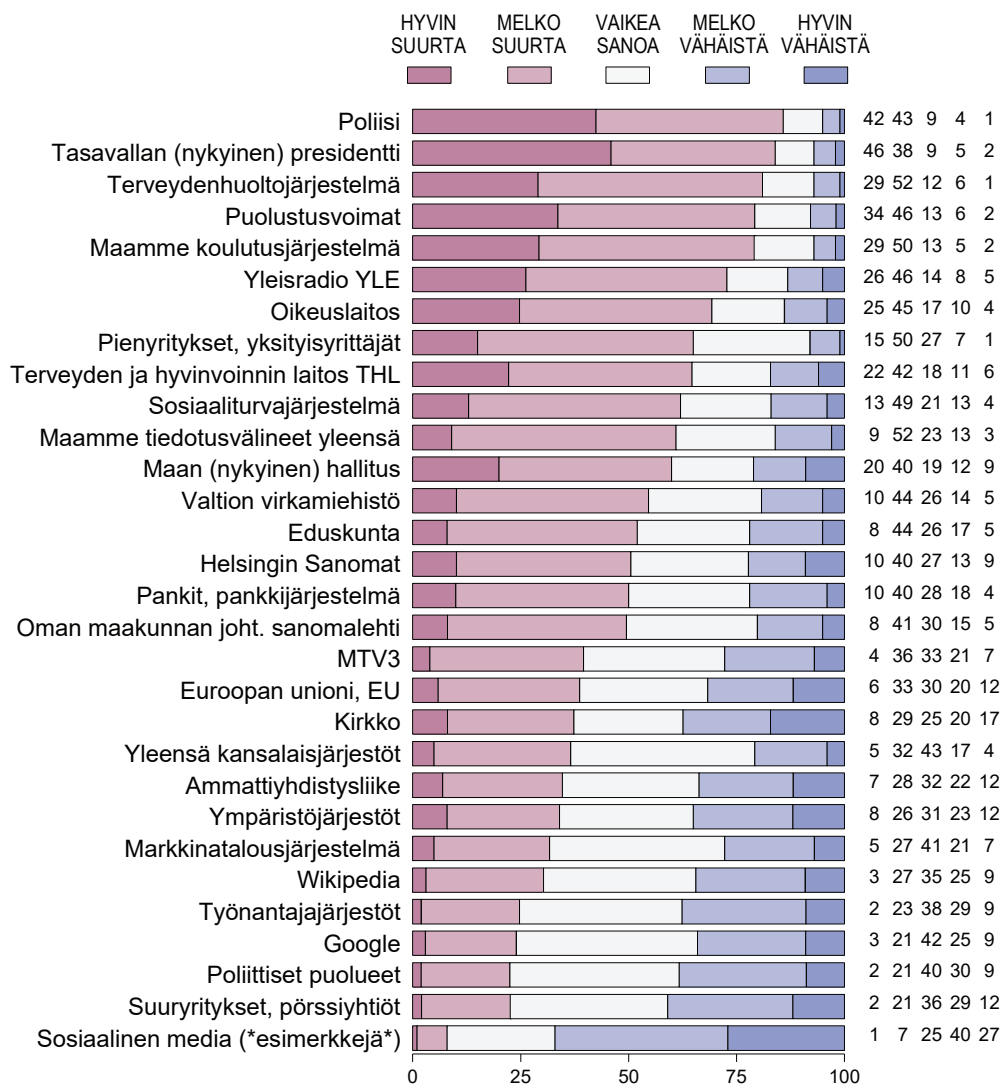
EVA selvitti Arvo- ja asennetutkimuksessaan, kuinka koronakriisi on vaikuttanut suomalaisten luottamukseen 30 erilaista yhteiskunnassa vaikuttavaa tahoa tai toimijaa kohtaan. Luottamusmuutoksia tarkasteltiin suhteessa edelliseen, vuonna 2018 toteutettuun mittaukseen.^a

Tarkastelu kertoo, että edellisessä mittauksessa pohjamutia pitkin kyntäneet parlamentaarisen demokratian

instituutiot – eduskunta ja hallitus – ovat ponnahtaneet korkin lailla ylöspäin.

Muilta osin suomalaisen yhteiskunnan luottamusrakenne on säilynyt vakaana keskellä koronakriisiäkin. Muutokset sekä luottamuksen määrissä (Kuvio 8) että eri toimijoiden keskinäisessä järjestyksessä (Taulukko 1) jäävät pääosin vähäisiksi (tarkat toimijakohtaiset muutokset löytyvät Liitekuvioista 1 ja 2 julkaisun lopussa).

KUVIO 8. Kuinka suurta luottamusta tuntee yhteiskunnan eri toimijoita kohtaan (%)

^a Ks. Haavisto (2019a).

PARLAMENTARISMIN KASVOJENPESU

Nyt 60 prosenttia ilmoittaa luottavansa hallitukseen ja enemmistö (52 %) luottaa myös eduskuntaan. Hallituksen osalta lukemissa on kohennusta yli 30 prosenttiyksikköä ja eduskuntakin on kasvattanut luottamustaan lähes 20 prosenttiyksiköllä. Epäluottamus hallitukseen ja edus-

kuntaan on pienentynyt vieläkin enemmän kuin luottamus on kasvanut. Muutokset ovat poikkeuksellisen suuria suhteutettuna siihen, että yhteiskunnan luottamusrakenne on muutoin hyvin vakaa.^b

Parlamentaarisen politiikan noste ulottuu koronakriisissä myös puolueisiin, mutta se ilmenee lähinnä syvän epäluot-

Taulukko 1. Suomalaisen yhteiskunnan luottamusranking 2020

Sijoitus vuonna 2020	Sijoituksen muutos 2018–2020		Luottamuksen muutos 2018–2020
1.	..	Poliisi	▶
2.	..	Tasavallan presidentti	▶
3.	..	Puolustusvoimat	▶
4.	..	Terveystieteiden tutkimuskeskus	..
5.	..	Koulutusjärjestelmä	▶
6.	+2	Yleisradio YLE	▲
7.	-1	Oikeuslaitos	▶
8.	-1	Pienyritykset, yksityisyrittäjät	▶
9.	..	Terveystieteiden tutkimuskeskus THL	..
10.	..	Sosiaaliturvajärjestelmä	▲
11.	+1	Maamme tiedotusvälineet yleensä	▲
12.	+16	Maan nykyinen hallitus	▲▲▲▲▲▲▲▲▲▲▲▲▲▲▲▲
13.	+3	Valtion virkamiehistö	▲▲
14.	+12	Eduskunta	▲▲▲▲▲▲
15.	-4	Oman maakunnan johtava sanomalehti	▶
16.	-3	Pankit, pankkijärjestelmä	▶
17.	-3	Helsingin sanomat	▶
18.	-3	Yleensä kansalaisjärjestöt	▶
19.	+1	MTV3	▶
20.	-3	Markkinatalousjärjestelmä	▼
21.	+2	Euroopan unioni, EU	▶
22.	-1	Ammattiyhdistysliike	▶
23.	-5	Ympäristöjärjestöt	▼
24.	-2	Kirkko	▶
25.	-6	Wikipedia	▼
26.	-2	Google	▼
27.	-2	Työnantajajärjestöt	▶
28.	+1	Puolueet	▲▲▲
29.	-2	Suuryritykset, pörssiyritykset	▲
30.	..	Sosiaalinen media	▶

Sijoitukset asteikkokeskiarvojen mukaan. Saman asteikkokeskiarvon saavien toimijoiden keskinäisen järjestyksen ratkaisevat luottamuksen ja epäluottamuksen erotukset. Luottamuksen muutos on laskettu asteikkokeskiarvojen 2020 ja 2018 erotuksena. Yksi nuoli merkitsee asteikkokeskiarvossa 0,10–0,19 muutosta, kaksi nuolta 0,20–0,29 muutosta, kolme nuolta 0,30–0,39, ja niin edelleen. Nuoli oikealle merkitsee, että muutos on vähäinen (alle 0,10). Toimijoiden järjestys eroaa Kuviossa 8 (sivulla 9), koska asteikkokeskiarvo huomioi ensiksi sekä osoitetun luottamuksen että epäluottamuksen ja toiseksi myös molempien vahvuuden ("hyvin suurta" ja "hyvin vähäistä" -vastausten osuudet).

^b Luottamus eri toimijoihin on edelleen pääpiirteittäin sama kuin mitä se oli EVAn vuoden 2009 luottamuskselyssä, ks. Haavisto & Kiljunen (2009) ja Haavisto (2019a).

tamuksen hellittämisenä, ei niinkään luottamuksen kasvuna. Nyt puolueisiin luottaa noin neljännes (23 %), mutta edelleen selvästi useampi (39 %) ei luota.

Koronakriisi ei selitä politiikan luottamuksen nousua kokonaan. Osa ilmiöstä johtunee myös erosta mittausajankohdassa. Edellinen luottamuskyseily osui syksyyn 2018, jolloin Juha Sipilän hallituksen kausi veteli viimeisiään. Hallituksen suosio oli tuolloin alhainen, ja myös eduskunta sai osakseen voimakasta kritiikkiä riitaisuudestaan.^c Nykyinen Sanna Marinin hallitus on vielä nuori, ja sen kykyä toteuttaa ohjelmaansa ei ehditty koetella ennen koronakriisin alkua.

VALTIOKONE SELVÄSTI LUOTETUIN

Rakettimaisesta nousustaan huolimatta hallitus ja eduskunta eivät mahdu luottamuspuntarin kärkikymmenikköön. Kaikkein terävimmässä kärjessä majoilevat viranomaiset, peruspalvelut ja presidentti. Eniten suomalaiset luottavat poliisiin (85 % luottaa), kannoillaan tasavallan presidentti (84 %), terveydenhuoltojärjestelmä (81 %), puolustusvoimat (80 %) sekä koulutusjärjestelmä (79 %).

Kymmenen laajimmin luotetun joukkoon mahtuu vain yksi puhtaasti yksityistä sektoria edustava taho – pienyritykset ja yksityisyrittäjät (65 % luottaa). Toki yksityisiä tahoja toimii rinnan julkisten kanssa terveydenhuoltojärjestelmässämme, johon luotetaan koronakriisin oloissa vahvasti.

Kansalaiset siis nojaavat poikkeusoloissa vahvasti valtion. Tarkkaan ottaen luottamus valtion instituutioihin ei kuitenkaan ole kasvanut. Se oli jo valmiiksi erittäin vahvaa. Liikettä näkyy lähinnä suhtautumisessa valtion virkamiehistöön, jonka varassa koronakriisin hoidon toimeenpano on. Luottamus viranhaltijoihin on vahvistunut selkeästi, ja nyt enemmistö (54 %) luottaa heihin. Erityisen suurta

luottamus on kriisin hoidon ytimessä olevaan Terveystieteiden tutkimuskeskuksen THL:ään. Siihen luottaa noin kaksi kolmesta (64 %).

EPÄLUOTTAMUS ERÄTAUOLLE

Puntarissa mukana olevista kolmestakymmenestä tahosta vain muutamaan kohdistuu aiempaa enemmän epäluottamusta, ja näidenkin osalta muutos on hyvin pieni.

Mediaa kohtaan tunnettu luottamus on säilynyt pitkälti ennallaan. Omilla lukemillaan on YLE (72 %), mutta joka toinen luottaa myös Helsingin Sanomiin (50 %) ja maakuntalehtiin (49 %). MTV3 laahaa näistä hieman perässä (40 %), mutta on vähän petranut asemiaan. Kun vallan käyttö on keskittynyt valtakunnan huipulle, on myös luottamus valtakunnallisiin medioihin kasvanut piirun verran, luotto maakuntalehtiin taas hieman laskenut.

Kun poliitikkojen ja virkamiesten toimet korostuvat, muu yhteiskunta jää takariviin soittamaan kakkosviulua. Luottamus liki kaikkiin kyselyssä mukana olleisiin kolmannen tai yksityisen sektorin tahoihin on notkahtanut aavistuksen. Eniten on laskenut luottamus ympäristöjärjestöihin (34 % luottaa) ja markkinatalousjärjestelmään (32 %). Yksityisellä sektorilla poikkeuksen lisääntyneen luottamuksen suuntaan tekevät listan jumbosijan tuntumassa majoilevat suuryritykset (23 % luottaa) – tosin vain siten, että niitä kohtaan tunnettu epäluottamus on hieman vähentynyt.

Luottamuskyseilyyn annettujen vastausten asteikkokeskiarvojen mukaan järjestetty yhteiskunnan luottamusranking vetää yhteen havaitut muutokset sekä luottamuksessa että epäluottamuksessa ja havainnollistaa sen, mikä on muuttunut: koronakriisissä parlamentarismi hyppää rankingissa ylöspäin kaksinumeroisin luvuin.

^c Ks. esim. Metelinen (2018), ss. 6–8.

Synninpäätö myös virkamiehille

Suomalaisen yhteiskunnan luottamusrakenteen (ks. laatikko edellä) tarkastelussa huomio kiinnittyy helposti lähinnä sen sisäisiin muutoksiin, eri toimijoita kohtaan tunnetun luottamuksen nousuun tai laskuun.

Muutosten tarkastelu peittää alleen luottamuksen yleisen vahvistumisen pidemmällä aikavälillä. Suomalaiset luottavat valtaosaan kyselyssä mukana olleista tekijöistä vahvemmin kuin vuonna 2009. Vain kahden (maakuntalehtien ja sosiaaliturvajärjestelmän) kohdalla luottamuksessa nähdään vähäistä suurempaa laskua.

Olennaista on myös se, mikä ei muutu. Suomea tuntemattoman silmiin vastausjakauma voi näyttäytyä hätkähdyttävästi sotaa ulkoista vihollista vastaan käyvän valtion luottamusrakenteelta. Turvallisuuskoneisto, valtion ohjaamat peruspal-

velut sekä valtion tiedonvälitys nauttivat lähes rikkumatonta luottamusta.

Instituutioiden nauttima luottamus ei kuitenkaan ole automaattisesti ulottunut niissä töitä tekeviin päätöksentekijöihin ja virkamiehiin. Suomalaisen tyypillinen asennoituminen sekä poliitikoihin että byrokraatteihin on vaihdellut kriittisyyden ja avoimen kielteisyyden välillä.

Peruskriittinen asenne on hengissä myös koronan keskellä. Lähes joka toinen (46 %) katsoo, että nyky-yhteiskunnassa virkakoneistosta on tullut ihmisten hallitsija eikä palvelija (Kuvio 9a). Teesin torjuu 28 prosenttia. Poikkeusoloissa on kuitenkin laitettu sordiino päälle. Vuonna 2014 virkakoneiston otetta kritisoi kolme neljästä. Vertailutulos vuodelta 1984 viittaa kriittisen asennoitumisen verraten vahvaan pysyvyyteen.

Viranhaltijoihin kohdistetun kritiikin vaimentuminen näkyy muidenkin väitteiden kohdalla. Liki kaksi kolmasosaa (64 %) arvioi, että virkamiesten kansalaisille antama tieto on luotettavaa (Kuvio 9b). Eri mieltä on 15 prosenttia. Vuonna 1984 virkamiesten antamaa tietoa piti luotettavana vain vajaa neljännes (23 %). Valtava, yli 40 prosenttiyksikön kasvu muistuttaa poliitikkojen antaman tiedon luotettavuudesta annettuja arvioita (Kuvio 6 edellä).

Virkamiesten luotettavuudella on nyt väliä, sillä poikkeusoloissa johtavat poliitikot ovat toistuvasti kertoneet pohjaavansa päätöksensä asiantuntijatietoon ja virkamiesten valmisteluun. Koronakriisiin liittyvän tiedon tuottamisen ytimessä on Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos THL, jonka esittämien arvioiden ja ohjeiden pohjalta pandemiaa on pitkälti torjuttu.

Kansalaisten selvä enemmistö antaa THL:lle tukensa. Kaksi kolmesta luottaa siihen (Kuvio 7 edellä) ja liki kolme neljästä (73 %) arvioi, että THL:n ja muiden terveysviranomaisten antama tieto on luotettavaa (Kuvio 9c). Eri mieltä on vain 14 prosenttia.

Tieto on valtaa

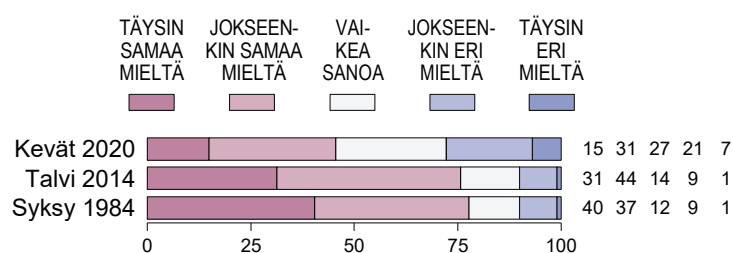
Säännösten ja tehtävän antamien valtuuksien lisäksi virkamiesten vallankäyttö nojaa tietoon ja asiantuntemukseen. Virkamiesten tosiasiallisen vallan määrä riippuu tiedon epäsymmetrian asteesta, eli siitä, paljonko paremmat tiedot virkamiehillä on päätöksenteon kohteena olevasta asiasta kuin päätöksentekijöillä tai päätöksen kohteena olevilla kansalaisilla.¹⁶

Pandemian oloissa tämä ero on kasvussa, ja kansalaiset arvioivat omia tietojaan suhteessa asiantuntijoihin varovaisesti. Reilu kolmannes (35 %) ajattelee, että viime aikojen tapahtumat ovat osoittaneet, etteivät asiantuntijat tiedä paljon enempää kuin tavalliset ihmiset (Kuvio 10a). Enemmistö (51 %) on kuitenkin toista mieltä. Vertailukohdan tarjoaa vuosi 1986, jolloin puolet kansasta arveli, että asiantuntijat eivät tiedä juuri tavallisia kansalaisia enemmän.

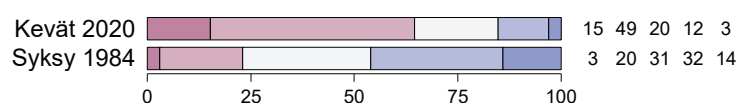
Kiinnostavan kyseisestä vertailuvuodesta tekee saman vuoden keväällä Ukrainan Tšernobyllissä tapahtunut ydinvoimalaonnettomuus. Pandemian tapaan sekin aiheutti suomalaisille näky-

KUVIO 9. Suhtautuminen virkamiehiin

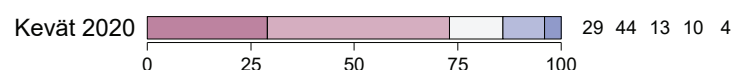
9a "Nyky-yhteiskunnassa virkakoneistosta on tullut ihmisten hallitsija eikä palvelija" (%)

9b "Virkamiesten kansalaisille antama tieto on luotettava" (%)

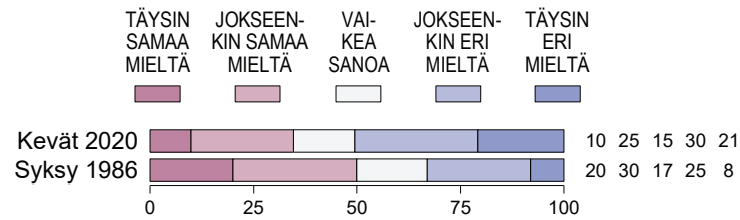

9c "THL:n ja muiden terveysviranomaisten antama tieto on luotettava" (%)

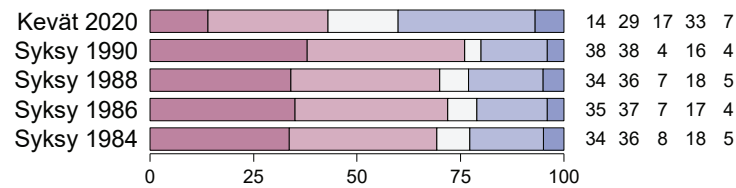

KUVIO 10. Suhtautuminen asiantuntijatietoon

10a ”Viime aikojen tapahtumat ovat osoittaneet, etteivät asiantuntijat tiedä paljon enempää kuin tavalliset ihmiset” (%)

10b ”Kansalaisten mielipiteillä ei ole paljonkaan vaikutusta siihen, millaisia päätöksiä yhteiskunnassa tehdään” (%)

mättömän mutta mahdollisesti hyvin vaarallisen terveysuhan.

Virusuhan vallitessa kansalaiset arvioivat omat tietonsa ohuiksi, eivätkä rajutkaan heihin kohdistuvat päätökset näytä herättävän kovin suurta purnausta. Reilut neljä kymmenestä (43 %) on sitä mieltä, ettei kansalaisten mielipiteillä ole paljonkaan vaikutusta siihen, millaisia päätöksiä yhteiskunnassa tehdään (Kuvio 10b) ja toisella kannalla on hieman harvempi (40 %).

Asenteet koronakriisissä piirtyvät jälleen poikkeukselliseksi. Ero suhtautumisessa ylhäältä alas tulevaan ohjaukseen on suuri verrattuna vuosiin 1984–1990, jolloin elettiin isojen yhteiskuntaan ja talouteen kohdistuvien uudistusten aikaa.

Näin kysely tehtiin

Tulokset perustuvat 2 060 henkilön antamiin vastauksiin. Tulosten virhemarginaali on koko väestön tasolla 2–3 prosenttiyksikköä kumpaankin suuntaan. Tiedot kerättiin 26.3.–3.4.2020. Vastaajat edustavat koko maan 18–70-vuotiasta väestöä. Aineisto on kerätty Taloustutkimuksen internet-paneelilla ja painotettu edustamaan väestöä iän, sukupuolen, asuinalueen, koulutuksen, ammatin tai aseman, toimialan ja puoluekannatuksen mukaan. Aineiston tilastollisen jatkoanalyysin on tehnyt Yhdyskuntatutkimus Oy, joka on laatinut myös tulosgraafikan. Tulokset ja niiden tarkemmat väestöryhmittäiset erittelyt löytyvät EVAn kotisivuilta. EVAn Arvo- ja asennetutkimuksia on tehty vuodesta 1984. Tuloksiin voi tutustua osoitteessa www.eva.fi/arvopankki.

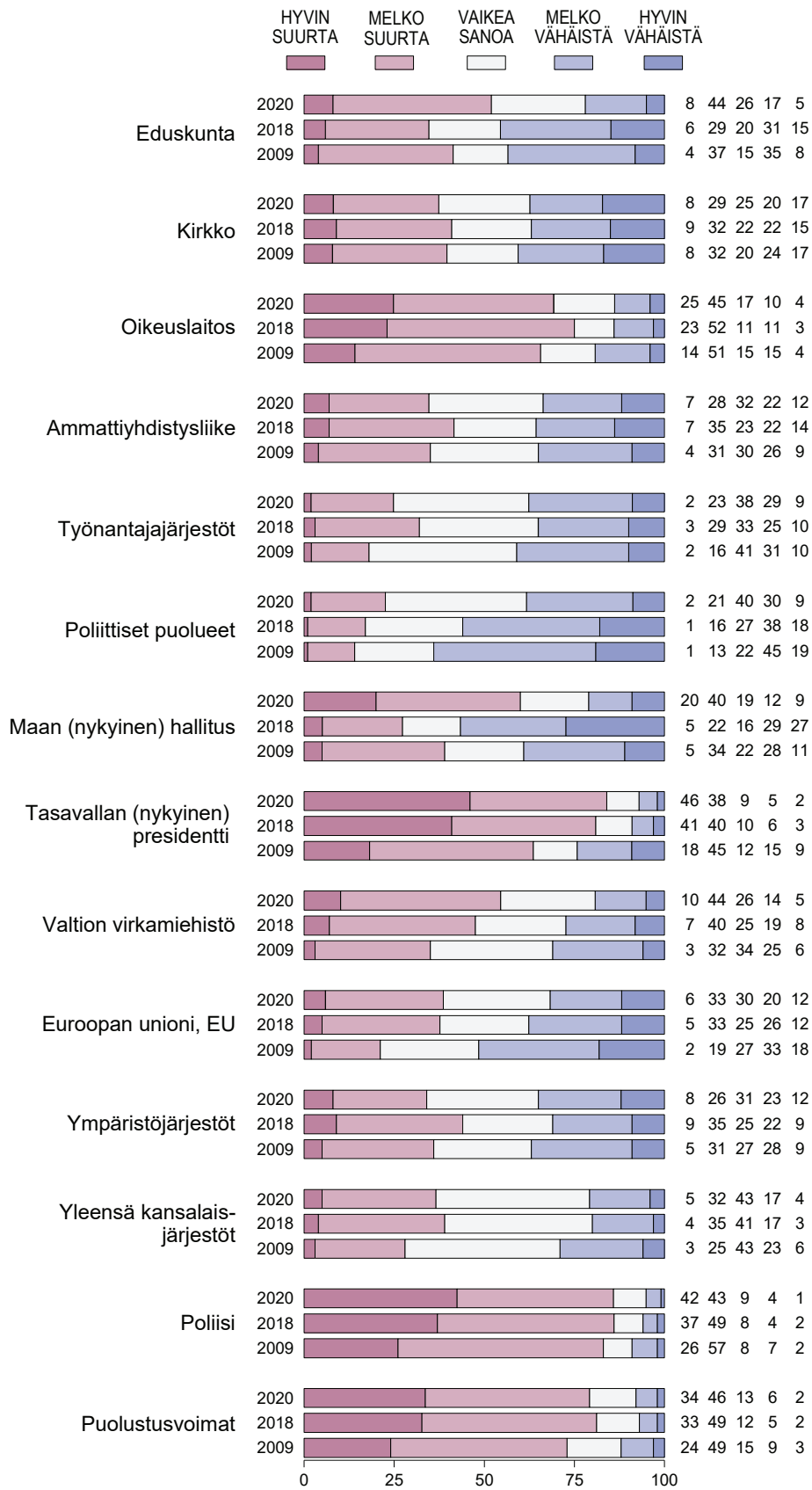
VIITTEET

- 1 Mueller, J. (1970).
- 2 Guardian (2020).
- 3 Ks. esim. Ekholm & Kiljunen (2001), ss. 36–38 tai Kiljunen & Torvi (2003) ss. 13–15.
- 4 Suomen vaalitutkimusportaali (2015).
- 5 Ks. Siltamäki 2020.
- 6 Ks. Haavisto (2020a).
- 7 Ks. Apunen, Fukuyama, Haavisto, Ylisalo & Zakaria (2017).
- 8 Ks. Metelinen (2019).
- 9 Haavisto (2013) ss. 37–48.
- 10 Ks. Haavisto (2019b).
- 11 Ks. Haavisto (2018a).
- 12 Ks. Haavisto (2020b).
- 13 Ks. Haavisto (2018b) ja Metelinen (2018).
- 14 Ks. esim. Wahlroos (2018).
- 15 Väestöryhmien mielipide-erot asiasta piirtyvät osin suuriksi. Vahvan johtajan kaipuu kasvaa suoraviivaisesti vastaajan iän myötä ja on suurinta Liike Nytin (86 %) ja perussuomalaisten äänestäjien (84 %) parissa. Alhaisimmillaan se on vasemmistoliittoa (31 %) ja vihreitä äänestävien (35 %) sekä opiskelijoiden (34 %) joukossa.
- 16 Ks. esim. Wiberg (2014) ss. 48–51.

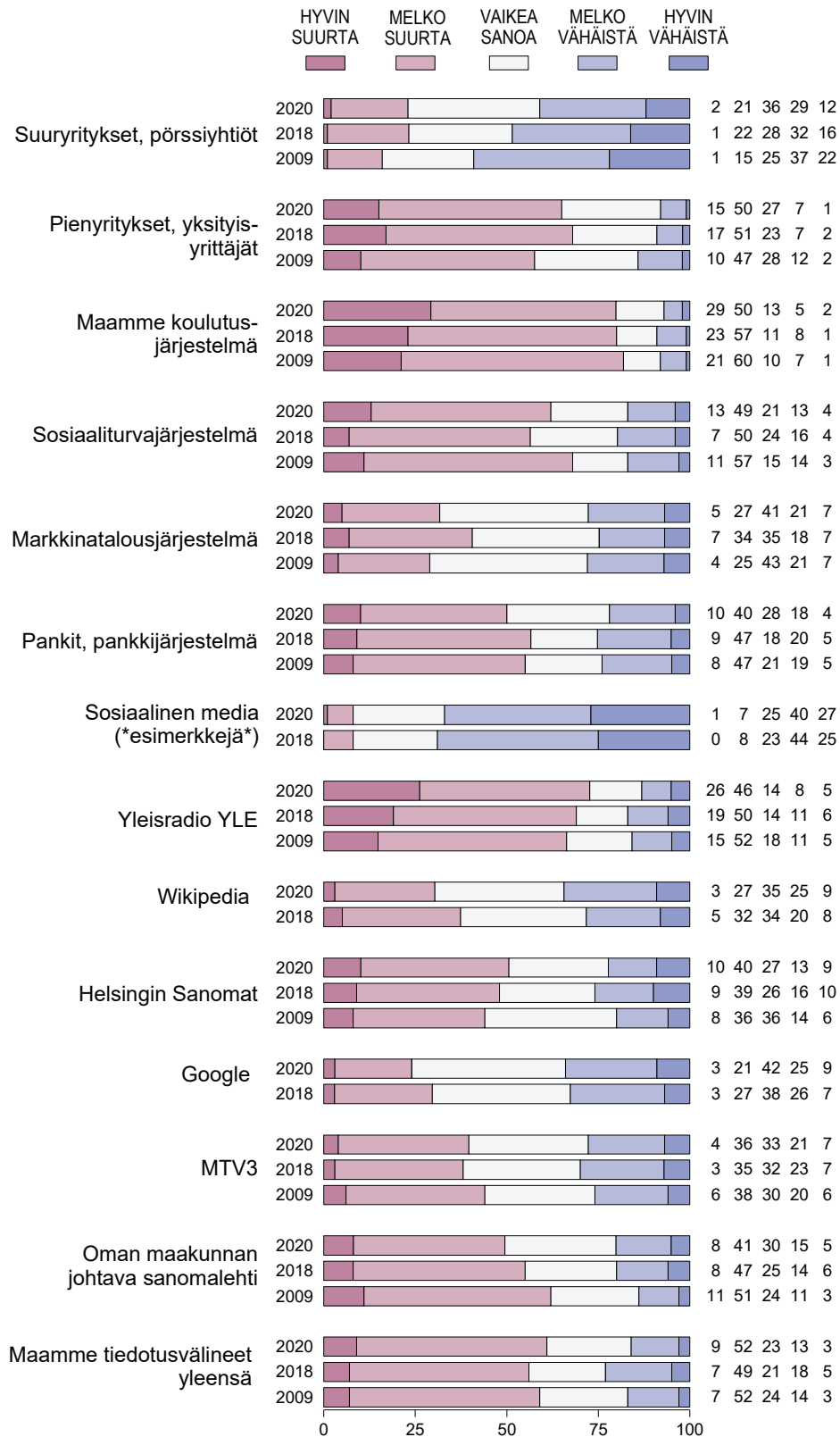
LÄHTEET

- Apunen, M., Fukuyama, F., Haavisto, I., Ylisalo, J. & Zakaria, F. (2017). Tyytymättömyyden siemenet, EVA Raportti 2/2017, Taloustieto Oy, Helsinki.
- Ekholm, P. & Kiljunen, P. (2001). Erilaisuuksien Suomi, EVA Raportti, Taloustieto Oy, Helsinki.
- Guardian (2020). Democratic leaders win surge of approval during Covid-19 crisis, <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/02/democratic-leaders-win-surge-of-approval-during-covid-19-crisis>.
- Haavisto, I. (2013). Kadonneen kasvun metsästäjät, EVAn arvo- ja asennetutkimus 2013, Taloustieto Oy, Helsinki.
- Haavisto, I. (2018a). Vihreiden ja perussuomalaisten äänestäjät ovat lähes yhtä liberaaleja, mutta eri syistä, <https://www.eva.fi/blog/2018/08/24/vihreiden-ja-perussuomalaisten-aanestajat-ovat-lahes-yhta-liberaaleja-mutta-eri-syista/>.
- Haavisto, I. (2018b). Kansakunnan erotuomari, EVA Arvio No 12, Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA.
- Haavisto, I. (2019a). Poliitiikan pudotus, EVA Arvio No 15, Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA.
- Haavisto, I. (2019b). Härmä sulaa, EVA Analyysi No 68, Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA.
- Haavisto, I. (2020a). Suomalaiset pelkäävät koronan vaikutuksia muihin, mutta eivät ole kovin huolissaan itsestään, <https://www.eva.fi/blog/2020/04/16/suomalaiset-pelkaavat-koronan-vaikutuksia-muihin-mutta-eivat-ole-kovin-huolissaan-itsestaan/>.
- Haavisto, I. (2020b). Askel oikealle, EVA Analyysi No 79, Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA.
- Haavisto, I. & Kiljunen, P. (2009). Kapitalismi kansan käräjillä – EVAn kansallinen arvo- ja asennetutkimus 2009, Taloustieto Oy, Helsinki.
- Haavisto, I. & Kiljunen, P. (2011). Maailman paras maa – EVAn kansallinen arvo- ja asennetutkimus 2011, Taloustieto Oy, Helsinki.
- Kiljunen, P. & Torvi, K. (2003). Vaateliias vaalikansa, EVA Raportti, Taloustieto Oy, Helsinki.
- Metelinen, S. (2018). Ulkopoliitiikan johtotähti, EVA Analyysi No 66, Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA.
- Metelinen, S. (2019). Elämänmuutoksen empijät, EVA Analyysi No 73, Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA.
- Mueller, J. (1970). Presidential Popularity from Truman to Johnson, *American Political Science Review*. 64 (1): 18–34.
- Siltamäki, T. (2020). Nuoriso, pilalla, EVA Pamfletti, Taloustieto Oy, Helsinki.
- Suomen vaalitutkimusportaali (2015). Äänestysprosentit eduskuntavaaleissa 1945–, https://www.vaalitutkimus.fi/fi/aanestysaktiivisuus/aanestysprosentit_eduskuntavaaleissa.html.
- Wahlroos, B. (2018). Hiljainen vallankumous, EVA Pamfletti, Taloustieto Oy, Helsinki.
- Wiberg, M. (2014). Julkea sektori, EVA Pamfletti, Taloustieto Oy, Helsinki.

Liitekuvio 1 Luottamus yhteiskunnan toimijoita kohtaan vuosina 2009, 2018 ja 2020 (%)

Liitekuvio 2 Luottamus yhteiskunnan toimijoita kohtaan vuosina 2009, 2018 ja 2020 (%)

EVA Analyysin *Politiikan poikkeustila* kirjoittaja

EVA:n tutkimuspäällikkö
ILKKA HAAVISTO

ELINKEINOELÄMÄN VALTUUSKUNTA

Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA on elinkeinoelämän ajatuspaja, jonka tavoitteena on edistää yhteiskunnan pitkän aikavälin menestystä. EVA toimii elinkeinoelämän ja yhteiskunnan vaikuttajien kohtaamispaikkana.

EVA tuottaa tietoa ja uusia näkökulmia julkiseen keskusteluun.

EVA Analyysit ottavat kantaa ajankohtaisiin kysymyksiin ja tarjoavat ratkaisuja yhteiskunnallisiin ongelmiin.

Analyytit löytyvät EVA:n kotisivuilta www.eva.fi.

ISSN 2342-0774 (Painettu) • ISSN 2342-0782 (PDF)